

H. Fethi Gözler, *Ziya Paşa'nın Tercî-i Bend'i ve Terkîb-i Bend'i Üzerine Düşünceler*, Ankara 1987; Metin Kayahan Özgül, *Türk Edebiyatında Sijâsi Rûyâlar*, Ankara, ts. (Akçağ Yayınları), s. 21-30; Hüseyin Çelik, *Ali Suavi ve Dönemi*, İstanbul 1994, s. 186-209, 244-265, 784; a.m.f., "Hürriyet", *DİA*, XVIII, 505-507; Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu* (trc. Mümtaz'er Türköne v.dğr.), İstanbul 1996, s. 373-397; Birol Emil, *Türk Kültür ve Edebiyatından 2: Şahsiyetler*, Ankara, ts. (Akçağ Yayınları), s. 37-72; İsmail Parlatur, "Ziya Paşa'nın Emil Çevirisi", *TDL*, sy. 573 (1999), s. 772-773; Mustafa Apaydın, *Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa*, Ankara 2001; Nurullah Çetin, "Ziya Paşa", *Tanzimat Edebiyatı* (ed. İsmail Parlatur), Ankara 2006, s. 127-199; Hasan Kolcu, *Ziya Paşa'nın Zafername'sine Reddiyye ve Tekzibiyye*, İstanbul 2007; Ali Budak, *Ziya Paşa'nın Ironi ve Parodi Şaheseri Zafername (Çağdaş Kuramlarla Bir Satir Analizi)*, İstanbul 2013; Nejdîet Sançar, "Ziya Paşa'nın Eserleri ve Eserlerinin Çeşitli Basımları", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, V/1, Ankara 1956, s. 1-14.

ABDULLAH UÇMAN

ZİYÂ PAŞA

(1849-1929)

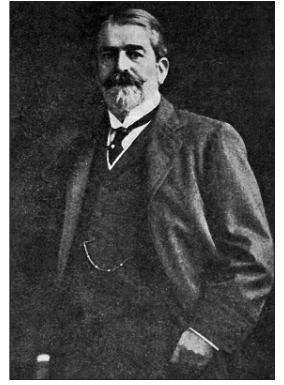
Türk devlet adamı, bestekâr.

Ramazan 1265 (Temmuz-Ağustos 1849) tarihinde İstanbul'da doğdu. Yanyalı Müftizâde Mehmed Şâkir Bey'in oğludur. Asıl adı Mehmed Yûsuf Ziyâ olup ünlü şarkı bestekârı Suphi Ziya Özbekkan'ın babasıdır. İlk ve orta öğreniminden sonra özel hocalardan ders alarak edebiyat ve siyasî ilimler konusunda yetişti, bu arada Fransızca öğrendi. On bir yaşında iken babasının görev yaptığı Meclis-i Muhâsebe-i Mâlîyye kâtip yardımcılığına girerek eğitimini ilerletti. 3 Ekim 1864'te başlayan Hâriciye Nezâreti Mektûbî Kalemi kâtip yardımcılığı görevi 31 Temmuz 1868'de birinci sınıf kâtip yardımcılığı ile devam etti. Ertesi yıl getirildiği Berlin Sefâreti ikinci kâtipliği görevi takip etti. Bu arada İstanbul'a dönüp Sadrazam ve Hariciye Nâzırı Âlî Paşa'nın kâtipliğini yaptıktan sonra Atina ve Petersburg sefâretlerinde başkâtip ve bir süre maslahatgûzar olarak görev yaptı. 2 Ağustos 1876'da getirildiği Hâriciye Nezâreti Umûr-ı Şehbenderî Müdürlüğü'ndeki başarıları üzerine 21 Eylül 1885'te Belgrad ortaelçiliğiyle vazifelendirildi. 21 Kasım 1889 tarihinde Roma büyükelçiliğine tayin edildi. Bunu Viyana, Paris, Washington (27 Şubat 1910) büyükelçilikleri izledi. 24 Ekim 1866'da kendisine râbia, ardından sâlise ve bâlâ ile vezirlik rütbeleri verildi. Birinci rütbe Sırbistan Krallığı Takova nişanının yanı sıra Birinci

Mecîdî, Birinci Osmani ve Murassa' Osmani nişanları ile taltif edildi. Paris büyükelçisi iken merkeze çağrıldı; Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dairesi âzalığına ve Şirket-i Hayriyye Meclis-i İdâre reisliğine getirildi. 23 Mart 1901'de Defter-i Hâkânî, daha sonra Ticaret ve Sanayi ve Maarif nâzırı olarak görevlendirildi. Kasım 1922 tarihine kadar Meclis-i A'yan üyeliğinde bulunan Ziyâ Paşa vefat edince Büyükkada Mezarlığı'na defnedildi. Adı daha sonra Büyükkada'da bir sokağa verildi.

Sultan Abdülaziz devrinde yetişen, II. Abdülhamid ve Meşrutiyet devirlerinin önemli devlet adamlarından olan Yûsuf Ziyâ Paşa, müsikeye olan sevgisi ve bestekârlığı ile de Osmanlı döneminin son müsikîşinasları arasında yer aldı. Bahariye Mevlevîhânesi şeyhlerinden Hüseyin Fahreddin Dede ile birlikte büyüdü, ilk müsikeyi bilgilerini bu mevlevîhâne edindi ve Mevlevîyye tarikatına intisap etti. Dergâhta âyinhan olarak mutribe devam etti. Kanûnî Ömer Efendi'den mandalsız kanun öğrendi. İyî seviyede ud çalmasına rağmen daha çok kanûnî olarak tanındı. Nişantaşı'ndaki konağı onun İstanbul'da bulunduğu dönemlerde müsikîşinasların katıldığı, müsikeyi icra ve sohbetlerinin yapıldığı bir sanat mahfili oldu. İlk dönemlerde Hacı Ârif Bey, Sermüezzîn Rifat Bey, Üdî Şâkir Paşa, Şevki Bey, Hacı Fâik Bey gibi üstatların devam ettiği bu toplantılar, Ziyâ Paşa'nın uzun süren dış görevlerinden İstanbul'a dönüşünden sonra Üsküdarlı Bestenigâr Ziyâ Bey, Kaşyarık Hüsâmeddin, Hacı Kirâmî Efendi, Hâfiz Şaşı Osman Efendi, Muallim İsmâil Hakkî Bey, Tanbûrî Cemil Bey, Ali Rifat Bey (Çağatay), Kanûnî Hacı Ârif Bey, Kemeççi Vasilakî, Nezyen Tefvik (Kolaylı), Üdî Nevres Bey, Kemânî Kirkor, Kemânî Ağa Aleksan, Rauf Yektâ Bey, Lavtacî Andon gibi ses ve saz üstatlarıyla sürdü. Bu toplantılar oğlu Suphi Ziya'nın yetişmesinde önemli bir etken olmuştur.

Ziyâ Paşa, 1 Ocak 1917 tarihinde Maarif Nâzırı Ahmed Şükrü Bey zamanında Vekiller Heyeti kararı ile açılan ve Osmanlı Devleti'nde ilk resmî müsikeyi mektebi olan Dârüelhan'ın hem isim babası hem de ilk umum müdürüdür. Onun bir diğer özelliği elli üç yaşlarında başladığı bestekârlığıdır. Peşrev, saz semâisi, yürük semâi ve şarkı formlarındaki eserlerinde parlak ve klasik tavrı dikkati çeker. Çok sevdiği, uzun süredir kullanılmayan nişâburek makamını besteleriyle tekrar canlandırmıştır. Yılmaz Öztuna günümüze ulaşan on altı eserinin listesini verir (*Türk Müsikîsi*, II, 530). Nevâ peşrevi ve saz semâisi ile segâh peş-

Ziyâ Paşa

revi Türk müsikîsi saz eserleri repertuvarının en seçkin eserleri arasındadır. Nevâ saz semâisinde İtrî Efendi'nin nevâ kârındaki temayı büyük bir ustalıklarla işlediği söylenir. Ayrıca sözleri Fuzûlî'ye ait olan, "Ey gül ne acep silsile-i müşk-i terin var" mısraıyla başlayan nişâburek nakış yürük semâisiyle yine aynı makamda, güftesi Nedîm'e ait müsemmen usulünde, "Bin zeban söylersin ol çeşm-i sühan-perdâz ile" ve birleşik nîm-sofyan usulünde, "Mest-i nâzım kim büyüttü böyle bî-pervâ seni" mısralarıyla başlayan şarkıları onun çok sevilen bestelerindendir. İsviçreli hukukçu Johann Kaspar Bluntschli'nin *Le droit internationale codifié* adlı eserini Türkçe'ye çeviren Ziyâ Paşa aynı zamanda tiz bir koleksiyoncu olarak tanınmıştır. Lavtacî Andon'un icrasıyla iki karcıgar ve bir gerdâniye köçekçe takımı Nevres Bey'e notaya aldirtmış, sabâ köçekçelerin notaya alınması ise yarım kalmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 301-302; Bakî Süha Ediboğlu, *Ünlü Türk Bestekârları*, İstanbul 1962, s. 245; Özalp, *Türk Müsikîsi Tarihi*, II, 60-61; Yılmaz Öztuna, *Türk Müsikîsi*, Ankara 2006, II, 529-530; Ruşen Ferit Kam, "Büyük Türk Bestekârları: Ziya Paşa", *Radyo*, sy. 91-93, Ankara 1949, s. 19, 28; İsmail Baha Süreksan, "Ölümünün Dördüncü Yıldönümü Münasebetiyle: Suphi Ziya Özbekkan'a Dair", *Musikî ve Nota*, sy. 9, İstanbul 1970, s. 4; a.m.f., "Dârüelhan'ın Kuruluşuna Dair", a.e., sy. 16 (1971), s. 5-6; Fethi Tevettoğlu, "Türkiye Maârif Nâzırları-2-", *Hayat Tarih Mecmuası*, sy. 6, İstanbul 1973, s. 21.

NURİ ÖZCAN

ZİYÂ ŞÜKÛN

(1870-1949)

Eğitimci ve sözlük yazarı.

İzmir'de doğdu. Asıl adı Yûsuf Ziyâed-din'dir. İzmir Dârüelmuallimîn hocalarından olan babası Kıbrıslı Mehmed Kâmil Efendi'den aldığı derslerle ilk eğitimine başla-